Ключевые слова: *ориентализм, ориентализация, экзотика, инаковость, историография, этничность, маркер этничности, гарем, еротизм, порнография.*

УДК 82.091:087.5 “19/20”

Рудько О. В., викл.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ГУМОРИСТИЧНА МОДАЛЬНІСТЬ СУЧАСНОЇ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ, АНГЛІЙСЬКОЇ, ФРАНЦУЗЬКОЇ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТЬ)

Стаття присвячена дослідженню гумористичної модальності творів дитячої літератури на матеріалі української, англійської, французької дитячої літератури кінця ХХ – початку ХХІ століть. Проаналізовано прозові твори, видані з 1980 по 2013 р.р., і визначено засоби досягнення гумористичного ефекту.

Ключові слова*: сучасна дитяча література, гумористична модальність, гумористичні ситуації, стилістичні засоби.*

Метою статті є дослідження гумористичної модальності творів української, англійської та французької дитячої літератури кінця ХХ – початку ХХІ століття.

Нами поставлено такі **завдання:** вивчити поняття гумористичної модальності; розглянути мовні засоби створення гумористичного ефекту; дослідити прозові твори дитячої літератури кінця ХХ – початку ХХІ століття, визначити гумористичні ситуації та стилістичні засоби, якими створюється гумористична модальність в сучасній дитячій літературі.

Матеріалом дослідження слугували тексти українських, англійських та французьких художніх прозових творів для дітей, видані з 1980 по 2013 роки.

Актуальність і наукова новизна дослідження. Актуальність теми обумовлена відсутністю у вітчизняному літературознавстві цілісного ґрунтовного аналізу гумористичного жанру в дитячій літературі кінця ХХ – початку ХХІ століття.

В історії мовознавчої науки є багато праць, присвячених дослідженню категорії модальності, та виокремлення текстової модальності в окрему категорію є новим напрямом лінгвістичних досліджень.

Відомо, що поняття гумористичної модальності тексту було введено у 2005 р. А.А. Марчишиною і досі не було досліджено у дитячій літературі. Це поняття позначає суб'єктивну модальність прозового тексту в одному з ракурсів суб'єктивації оповіді – гумористичному. Гумористична модальність забезпечує вираження авторського гумористичного ставлення до предмета оповіді та зумовлена інтенцією автора викликати відповідну реакцію у гіпотетичного читача. А відтак, гумористична модальність тексту є емотивною модальністю та слугує ключем до смислу всього тексту чи його уривка, предметно-логічний зміст якого забарвлений емоцією автора. Складовою частиною гумористичної модальності є експресивність, оскільки забезпечує вираження суб'єктивного ставлення мовця до змісту висловленого [1, 6].

Досліджуючи сучасні англомовні гумористичні твори, вчена пропонує згрупувати різні гумористичні ситуації в блоки за принципом подібності продукованого гумористичного ефекту, що полягає у відображених засобами мови відношеннях між предметами, подіями та явищами, а саме:

• ***Ситуації-алогізми,*** тобто ситуації, в яких гумористичний ефект досягається зосередженням уваги на другорядній проблемі; приписуванням невластивих предмету чи особі рис; реальним наслідком з нереальної ситуації; кумедним повтором явищ; порушенням логічної послідовності подій; комічним перебільшенням.

• ***Ситуації-парадокси,*** серед яких несумісне доповнення; називання дії за допомогою оксюморону; удаваний етикет; трагікомічна ситуація; умисне здивування.

• ***Ситуації-тлумачення*** (дотепне резюмування; поглиблений аналіз малозначущого факту; нетипове тлумачення звичної дії; несподіваний умовивід).

• ***Ситуації-відкриття,*** у яких гумористичний ефект досягається за рахунок несумісного, дещо нелогічного висновку; прогнозування несподіваного результату; непрогнозованого здогаду.

• ***Ситуації-протиставлення***, а саме: доречне протиставлення; зміна персонажем своєї думки на протилежну.

• ***Ситуації-нісенітниці***, де гумористичний ефект створюється хибною синонімією у називанні дії; каламбуром [1, 7].

Мовні засоби створення гумористичного ефекту досліджувала у дисертаційній праці А.Є. Болдирева. Вона описує вживання таких прийомів, як гра слів (а саме гра омонімів, паронімів, мовленнєві помилки, використання зевгми та семантично-хибних ланцюжків), антиградація, порівняння, гіпербола, метафора, вживання контактно розташованих слів та виразів, що належать до різних стилів мови (книжкового (високого) та розмовного (низького)), й

створення великої кількості оказіоналізмів за допомогою різних способів: афіксації, словоскладання, скорочення, телескопії тощо.

Серед способів створення гумористичного ефекту – прийоми руйнування фразеологічних одиниць [2].

Використання саме фразеологічних одиниць з метою отримання гумористичного ефекту вирізняє твори англійських авторів. Наприклад, у книзі Роальда Даля "The BFG" («ВДВ») ВДВ – Великий Дружній Велетень говорить з великою кількістю мовних помилок та оказіоналізмів, а також руйнує фразеологізми:

"This one would make your teeth stand on end!" замість "make your hair stand on end". («Від цього [сна] в тебе зуби стали б дибки») [3, 76].

"I think you is barking the wrong dog" замість "... you are barking the wrong tree", що означає «помилятися, звертатися на за адресою» [3, 112].

Такі стилістичні засоби часто буває нелегко перекласти, оскільки не завжди існують відповідники у мові перекладу. Цій проблемі у перекладі творів Дж. К. Роулінг присвячено розділ дисертації французької дослідниці Кароль Мюллье «Les langages de J.K. Rowling» («Мови Дж. К. Роулінг»). Джоан Роулінг вживає численні алітерації в іменах та назвах, завдяки чому вони стають промовисті: звук «с», наприклад, присутній в іменах персонажів, які асоціюються зі злом; гру слів, каламбур, заснований на подібності у звучанні слів, але відмінності за значенням. Особливо складним для перекладу стилістичним засобом, що має гумористичне звучання, у книгах про Гаррі Поттера є акроніми (абревіатури, що читаються як звичайні слова). Наприклад, в Хогвартсі є два рівня тестів, які повинні здати учні: перший – це *O.W.Ls*, що означає *'Ordinary Wizarding Levels' («рівень звичайної майстерності чарівника»)*, другий – *N.E.W.Ts*, тобто *'Nastily Exhausting Wizarding Tests' («Гидко виснажливі тести з майстерності чарівника»)*, найвищий рівень у Хогвартсі. Однак, *"O.W.Ls"* звучить як *«сови»*, а *"N.E.W.Ts"* – як *«тритони»*.

Гумористичного змісту набувають також ідіоматичні вирази.

Полісемія також неодноразово обігрується, як-от, наприклад: *'We're taking Hufflepuff very seriously. Seriously.' («Ми дуже серйозно ставимось до Хаффлпафа. Серйозно»)* [4].

Англійський письменник Іан Вайброу (Ian Whybrow) в гумористичних творах для дітей молодшого шкільного віку із серії про Малого Вовчика, що починається книгою "Little Wolf's Book of Badness" («Капосна книжка Малого Вовчика» в перекладі Віктора Морозова) також використовує алітерації та гру слів в іменах та назвах, наприклад: *Uncle BigBad, Yeller, Smellybreff (Вовчило-Хижачило, Репетун, Чухлик-Нюхлик), Roaring River, Frettnin Forest, Murky Mountains, Lonesome Lake, Cunning College (в перекладі – Річка-*

Пустунка, Моторошний Ліс, Похмурі Гори, Тужливе Озеро, Капосна Школа Поганців).

Вживається звуковідтворення, наприклад: *"scoff scoff" – «хрум-хрум»*.

Книги про Малого Вовчика написані у формі листів Вовчика до батьків і містять численні жарти, виправлення «помилково» вжитих слів, близьких за звучанням до «правильних», але при цьому влучних, каламбури, оказіоналізми, яскраві епітети, синонімічні ряди [5; 6].

Інший англійський письменник, відомий своїми гумористичними творами для дітей – Джеремі Стронг. Перераховані ситуації, що створюють гумористичний ефект, ілюструють наступні приклади із книги «Ракета на чотирьох лапах» (у перекладі В. Морозова):

«Ніхто не любить з нею [собакою] гулять, і нічого дивного в цьому немає. Стрілці раз плюнути обігнати торпеду» [7, 7].

«Можете уявити, як вирячив я очі. Ще трохи, й мусив би запихати їх назад до орбіт.» (Ситуації-алогізми, основою яких є гіпербола.)

«Я був такий ошелешений, що мені й на думку не спало, що мама фактично пропонує мені СПРАВЖНІСІНЬКОГО ХАБАРЯ!» [7, 8] (Ситуація-тлумачення на основі несподіваного, комічного умовиводу, оскільки під «хабарем» малася на увазі грошова винагорода за прогулянки з собакою під час канікул.)

«Якби до вас на вулиці хтось підійшов і запитав: «Агов! Які найжахливіші тортури ви можете собі уявити?», - ви б, напевно, згадали про підсмажування живцем на олії, або про необхідність дивитися з татом турнір із гольфу, або навіть про математику – а це для мене один із найбільших кошмарів» [7, 9]. (Ситуація-нісенітниця за рахунок хибної синонімії.)

«Тіна також має пса. Його кличуть Мишкою. Це задля сміху, бо Мишка – сенбернар…» [7, 20] (Ситуація-парадокс.)

Твори Джеремі Стронга сповнені метафор, порівнянь, гіпербол:

«Мама мовчки сиділа за обіднім столом, поглинаючи свій знежирений на 99% йогурт, що смакував, як засіб для миття посуду» [7, 12].

Тексти французького письменника Пефа (повне ім'я – П'єр Елі Фер'є) побудовано на грі слів.

Приклади ситуацій-парадоксів часто зустрічаються в творах Пефа: *"Alors le duc de Motordu, totalement découragé, s'éloigna la larme à l'œil, préférant s'en aller arroser les fleurs de son jardin." («Отже, герцог Моторду, зовсім засмучений, стримав сльози, і пішов у свій садок поливати квіти»)* [8].

У творах французької письменниці Анн Рокар (Ann Rocard) гумористичний ефект також досягається застосуванням різних комічних ситуацій, гри слів, яскравих епітетів та повторів, тощо, наприклад у книзі про маленьке

чудовисько Кіту Скроньоньо (в англійському перекладі – Скраффі Скроглз) “Kitou Scrogneugneu à l’école de Julien” (“Scruffy Scroggles Goes to School” – приклади запозичені з англійського перекладу):

“Suddenly the boy turned and snarled, “Why are you following me, you horrible hairy thing?”

“I’m not a horrible hairy thing,” said Scruffy, “I’m a horrible, hideous, slobbery monster with six eyes and my name is Scruffy Scroggles.”

(«Раптом хлопчик повернувся і гаркнув:

– Чому ти переслідуєш мене, ти, жахлива, кудлата істото?

– Я не жахлива кудлата істота, - сказав Скраффі. – Я жахливе, мерзенне, слиняве чудовисько із шістьма очима, і мене звати Скраффі Скроглз») [9].

Порівнюючи гумористичні твори для дітей англійських, французьких та українських письменників, ми знаходимо багато подібного у застосуванні стилістичних засобів, хоча є відмінності також.

Розглянемо книгу Івана Андрусяка «Стефа і її чакалка». Автор застосовує оказіоналізми, короткі речення, епіфори, перелік, полісиндетон:

«Стефа – сміхотунчик.

Точнісінько як тато.

І мама, і сестричка, і навіть бабуся теж сміхотунчики.

Але Стефа – татійка.

Ось Ірця в садочку – вона мамійка. Коли її мами довго нема, вона плаче. І в лясельній групі плакала, і молодшій, і в середній. Навіть у старшій іноді плаче, коли не заграється з Сіяром. Це тому, що вона мамійка.

А Стефа – татійка. Стефа сміється.

... Узагалі Стефа і татійка, і мамійка, і сестрінка, і навіть бабусійка іноді – коли бабуся приїжджає» [10, 4].

У наступному прикладі – ситуація-протиставлення і ситуація-тлумачення: *«Мамі не було коли. Вона перевіряла модулі. Це такі папірці, на яких написано багато-багато слів, але дуже мало розумних»* [10, 6].

Порівняння і ситуація – нісенітниця:

«Бо потім тато прийшов з роботи голодний, як пес, і злий, як пантера. І доки він кого-небудь не перекусить, до нього краще не соватися» [10, 6].

Яскрава, колоритна мова з використанням фразеологізмів, порівнянь, епітетів, метафор вирізняє і твори Зірки Мензатюк:

«Коли раптом, мов шуря-буря, не знати звідки з’явився змій. Був він трошки дурний, але зовні того не видно.

– Ану, хто буде зі мною битися? – заревів він.

– Діти розбіглися, як миші. Тільки Івасик лишився, бо дуже злякався. Так злякався, що його ніжки мов приросли до землі» [11, 11].

Отже, гумористична модальність сучасної дитячої літератури характеризується використанням описаних вище гумористичних ситуацій, де гумористичний ефект досягається численними стилістичними засобами.

У подальшому планується вивчення стилістичних засобів створення гумористичного ефекту в сучасній англійській та французькій дитячій літературі, складних для перекладу українською мовою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Марчишина А. А. Функціонально-семантичні особливості дієслівних операторів гумористичної модальності (на матеріалі сучасної англомовної художньої прози) – http://nbuv.gov.ua/

2. Болдирева А. Є. Мовні засоби створення гумористичного ефекту: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі романів П.Г. Вудхауза) – http://nbuv.gov.ua/

3. Roald Dahl "The BFG". Penguin, 1982.

4. Carole Mulliez. Les langages de J.K. Rowling – Université Paris IV – Sorbonne, Paris, 2009 – http://www.theses.paris-sorbonne.fr/these.muuliez.pdf

5. Ian Whybrow. Little Wolf's Book of Badness. – http://www.lovereading4kids.co.uk/book/1540/Little-Wolf-s-Book-of-Badness-by-Ian-Whybrow.html

6. Іан Вайброу. Капосна книжка Малого Вовчика. – Видавництво Старого Лева. Львів – 2012.

7. Джеремі Стронг. Ракета на чотирьох лапах. – Видавництво Старого Лева. Львів – 2005.

8. *Pef , Folio benjamin***. Le petit Motordu**. http://pageperso.3eme.free.fr/

9. Ann Rocard. Scruffy Scroggles Goes to School. – English translation by Magi Publications, 1991.

10. Іван Андрусяк «Стефа і її чакалка». Дівчача повістина. – К.: Грані-Т, 2007. – 56 с., іл.

11. Зірка Мензатюк. Зварю тобі борщику. – Видавництво Старого Лева. Львів, 2012.

Стаття надійшла до редакції 30.10.2013 р.

Рудько Е. В., *преп.*
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

Юмористическая модальность современной детской литературы (по материалам украинской, английской, французской детской литературы конца XX – начала XXI века)

Статья посвящена исследованию юмористической модальности произведений современной детской литературы на материале украинской, английской, французской детской литературы конца XX – начала XXI века. Проанализированы произведения прозы, изданные с 1980 по 2013 г.г. и определены способы достижения юмористического эффекта.

***Ключевые слова**: современная детская литература, юмористическая модальность, юмористические ситуации, стилистические средства.*

***Rudko O.,** associate prof.*
Institute of Philology of Taras Shevchenko National University of Kyiv

Humorous modality of contemporary children's literature (based on the material of the Ukrainian, English and French children's literature of the end of the XX – the beginning of the XXI century)

The article is devoted to the analysis of humorous modality of children's literature of the end of the XX – the beginning of the XXI century, based on the material of Ukrainian, English and French children's books published since 1980 till 2013. Stylistic devises of prose pieces are analyzed in order to demonstrate the means of gaining humorous effect.

***Key words**: contemporary children's literature, humorous modality, comic situations, stylistic devises.*

УДК 82.09 (045)

Рыбалка И.С., ст. препод., к.филол.н.,
Мариупольский государственный университет

КНИГА В КОНТЕКСТЕ СРЕДНЕВЕКОВОЙ КУЛЬТУРЫ (НА МАТЕРИАЛЕ РОМАНА У. ЭКО «ИМЯ РОЗЫ»)

В статье рассматривается символика книги в романе У. Эко «Имя розы» в контексте средневековой культуры с учетом постулатов постмодернистских концепций многоуровневого смысла художественного текста. Автор статьи поэтапно рассматривает смысловые нагрузки образа книги в романе с целью выявления характера его использования в тексте.

***Ключевые слова:** Средние века, метафора, символ, культура.*

Умберто Эко занимает самые высокие позиции в списке выдающихся постмодернистов – и это неоспоримый факт. Самым простым доказательством этого является изучение его произведения в рамках школьных программ: ученики старших классов изучают на примере его романа «Имя розы» особенности постмодернизма. Однако, кроме славы писателя, которая действительно огромна (его романы переведены на тридцать языков), на сегодняшний день Умберто Эко является признанным специалистом в области средневековой философии. Свидетельством этому служат его работы: «Эстетика Фомы Аквинского», «Искусство и красота в средневековой эстетике»,